

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

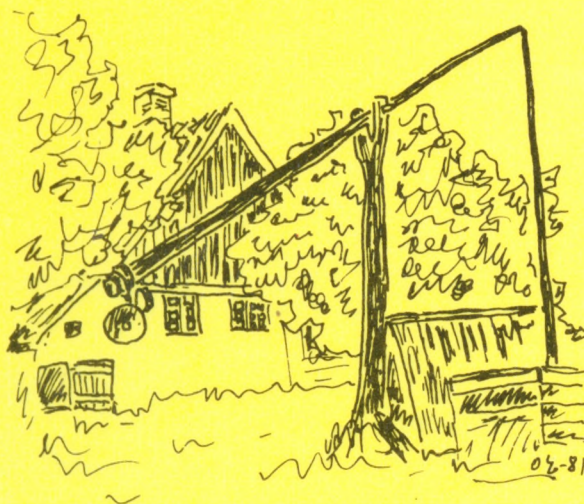
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GREVE LOKALHISTORISKE FORENING

BIDRAG TIL
GREVE KOMMUNES HISTORIE

MAG

HB
His

ÆFTE NR. 18

Karlsunde Landsby

Hæfte nr. 18 i serien
"Bidrag til Greve kommunes historie"

KARLSLUNDE LANDSBY

---

ved Inger Vestergaard

Udgivet af

GREVE LOKALHISTORISKE FORENING

SEPTEMBER 1981

Serien "Bidrag til Greve kommunes historie"

omfatter nu følgende hæfter:

Hæfte nr. 1. GREVE SOGN - AR 1836.

Hæfte nr. 2. GREVE SOGN - FOLKETÆLLINGEN 1801.

Hæfte nr. 3. KILDEBRØNDE SOGN - AR 1836.

Hæfte nr. 4. OEDERS EFTERRETNINGER 1771.

Hæfte nr. 5. 7 SOLDATERBREVE FRA 1864.

Hæfte nr. 6. TUNE SOGN - AR 1836.

Hæfte nr. 7. KARLSLUNDE SOGN - AR 1836.

Hæfte nr. 8. SAMTALE MED MAREN PETERSEN.

Hæfte nr. 9. FORSAMLINGSHUSET "GODTHAB" S START I 1898.

Hæfte nr. 10. BYBRANDEN I KILDEBRØNDE.

Hæfte nr. 11. TIGGERLIV I GAMLE DAGE.

Hæfte nr. 12. VILHELM PEDERSEN.

Hæfte nr. 13. "STRANDGREVEN".

Hæfte nr. 14. SØNDERHOLM BOPLADS.

Hæfte nr. 15. "KALDET FØLGER ENKEN".

Hæfte nr. 16. GREVE HOSPITAL 1737-52.

Hæfte nr. 17. "DA GREVE-KILDEBRØNDE BLEV STORKOMMUNE.

Hæfte nr. 18. KARLSLUNDE LANDSBY.

FORORD

Karlslunde landsby ligger på det flade, frugtbare areal, som kaldes Heden. Der er ca. 13 km til både Køge, Roskilde og Tåstrup, mens der er godt 25 km til København. Trods beliggenheden så nær landets hovedstad har landsbyen bevaret sit oprindelige præg. Den er stadig en sluttet enhed, selv om villakvarterer og gartnerier er ved at omkranse byen. Der er stadig 10 gårde i byen, og de 8 er i fuld drift.

Gennem landsbyen løber 3 større veje, der på en måde indrammer den gamle landsbyplads, som nu er fuldstændig bebygget med gamle bondehuse og nyere landhuse. Moderne villaer er der kun i udkanten af byen og et par steder ved de krogede småstræder, der løbet gennem landsbypladsen. Kun ved gadekæret og ved præstegårdens have er der åbne partier.

I byen er der andelsmejeri, brugsforening, 2 købmænd, bager, skomager, blomsterforretning, et par bankfilialer, cyklesmed, slagter, marengsfabrik og en afholdscafé, der nærmest virker som pensionat. Baptistmødesalen er netop denne sommer indrettet til beboelse, ligesom mange

småforretninger er blevet det i de sidste år.

Således indledes en skriftlig beretning om Karlslunde landsby, der i 1971 blev udarbejdet som et led i en HF-eksamen. Det er en tilflytter, københavneren Inger Vestergaard, der i 1969 flyttede til parcelhusbebyggelsen Prinsesseparken ved Karlslunde, som er forfatter af beretningen.

Med en allerede tidligere vakt historisk interesse og med en af vore gamle landsbyer som nabo var det nærliggende for Inger Vestergaard at lade landsbyens historie være emne i hendes eksamensopgave.

I afhandlingen bevæger Inger Vestergaard sig nogle århundreder tilbage i tiden - men interessant er det også at konstatere, at hvad hun i 1971 skrev som værende realiteter dengang, i dag er historie. Det gælder andelsmejeriet - ja, bygningen står ganske vist endnu på Mejerivej, men funktionen som mejeri er ophørt. Og hvordan er det med cyklesmeden, skomageren, marengsfabrikken og afholdscaféen?

Alt er det historie i dag - 10 år efter.

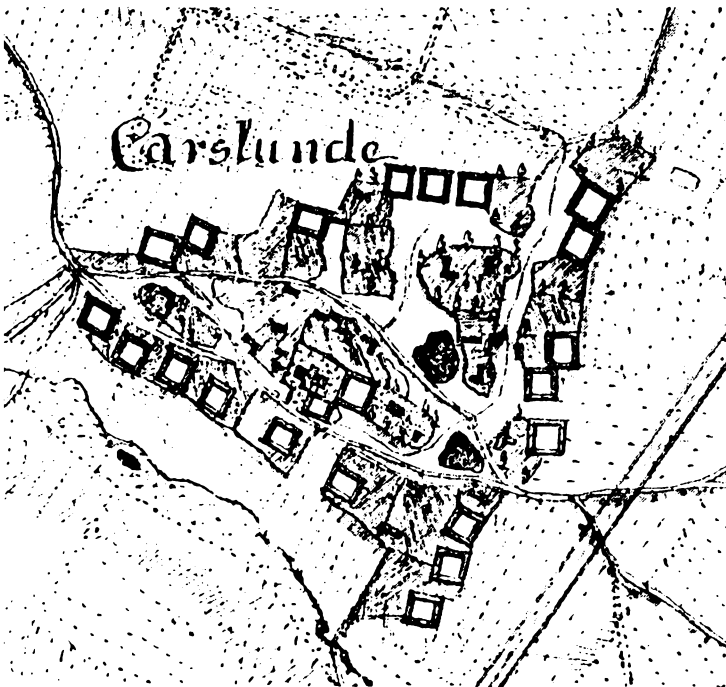
Inger Vestergaards beretning, som er gengivet i dette hæfte, var illustreret med forskellige fotos, som blev optaget i og ved landsbyen. Her i hæftet er disse gengivet i Ole Eriksens streg.

o.e.

KARLSLUNDE FØR UDSKIFTNINGEN

Landsbyen og dens gårde.

Karlslunde landsby var før udskiftningen en meget stor og kompakt landsby. I 1682 havde byen ifølge Henrik Pedersen "De Danske Landsbrug - fremstillet på grundlag af forarbejderne til Chr.d.V's matrikel 1688" 35 gårde og ialt 1.390 tdr. land dyrket jord. Landsbyen skulle svare skat af 233,07 tdr. hartkorn (hart korn eller hårdt korn - en værdienhed, hvor man gik ud fra rug og byg, der i modsætning til havre betegnedes som hårdt korn). De forskellige skatteydelse ansattes efter værdi i forhold til 1 tdr. rug eller byg. Sammenligner man med de andre landsbyer på Heden, får man et klart indtryk af Karlsruendes størrelse og betydning:

Karlslunde 1780 -

Man får et indtryk af gårdrækkerne, vejføring på forten.

Skole, kirke, præstegård, gadekær og småhuse kan anes.

Bemærk den dengang helt nye Klovtoftevej, der løber tæt forbi byen.

Oversigt fra Henrik Pedersens tabelværk:

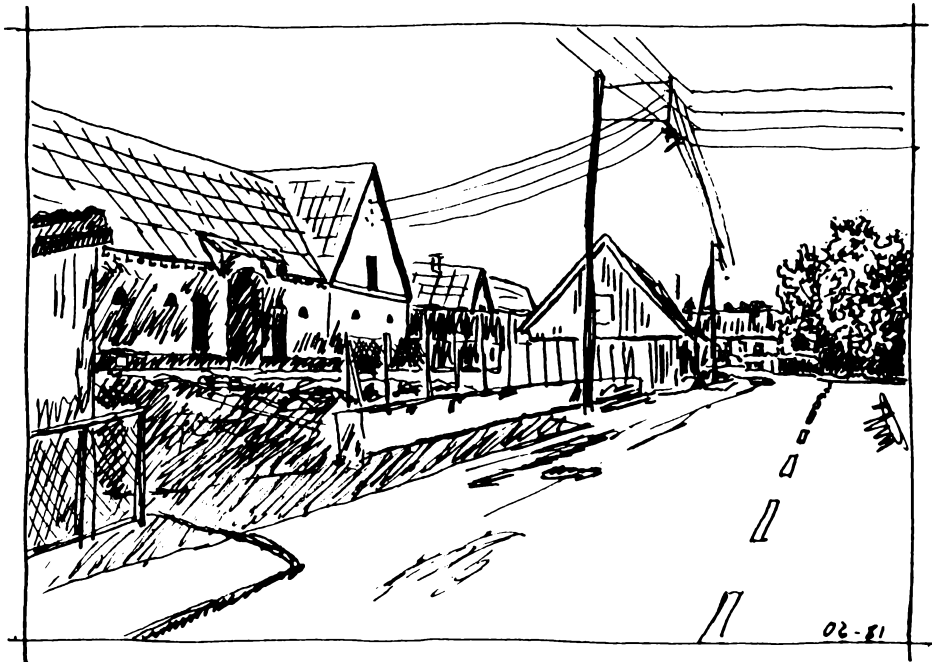
	gårde	tdr.hartkorn	huse med jord	tdr.hartkorn	anden skyldsat jord tdr.hartkorn	Ialt tdr.hartkorn	Ialt dyrket tdr.land
<u>KARLSLUNDE SOGN:</u>							
Karlslunde	35	233,07				233,07	1390,0
Mosedede	3	20,98				20,98	125,3
<u>GREVE SOGN:</u>							
Greve	20	184,55				184,55	1209,3
Mosedede	3	23,28				23,28	129,4
<u>KILDEBRØNDE SOGN:</u>							
Kildebrønde	13	106,85				106,85	688,0
Hundige	9	61,68			1,76	63,44	390,7
<u>REERSLEV SOGN:</u>							
Reerslev	21	114,49			2,69	117,18	923,3
<u>SNOLDELEV SOGN:</u>							
Snoldelev	13	103,57			1,31	104,88	682,0
<u>HAVDRUP BY & SOGN:</u>							
	9	64,46			0,04	64,50	409,8
<u>VINDINGE SOGN:</u>							
Vindinge	33	198,76			0,04	198,80	1119,2
<u>SOLRØD BY & SOGN:</u>							
	23	153,73	1	0,19	3,98	157,90	972,6
<u>TUNE BY & SOGN:</u>							
	35	175,07			0,25	175,32	1181,8
<u>KAGSTRUP SOGN:</u>							
Kagstrup	17	112,92			0,08	113,00	604,2

Når hertil kommer, at "Heden" hører til Danmarks allerbedste landbrugsjord og vel derfor har nogle af de største landsbyer overhovedet, understreger det yderligere Karlslundes format. Ved at blade i Henrik Pedersens tabelværk for at se forholdene i andre landsdele kan man få dette yderligere bekræftet.

Det er vanskeligt at forestille sig, at 35 gårde med deres tofter (særjord) har kunnet ligge i den gamle landsby. Fra Københavns Amt 1938-39 siges, at der er 34 gårde plus præstegården. Præstegården lå og ligger på fortens; men vi skal stadigvæk have plads til 34. På et kort fra 1780 er der 21 gårde. Præstegården ligger som nævnt på fortens sammen med kirke, skole og småhuse, mens de 20 andre omkranser fortens, så den næsten lukkes inde. En gårdrække på 8 ligger ud til den dengang helt nye Klovtofte-Køge Landevej. Gårdrækken må give plads for de 2 forteveje, som ved udgangen af byen forenes, før de igen skilles lige uden for byen. Der er ligeledes en åbning mellem matr.nr. 11 og matr.nr. 8. Mod sydvest ligger 6 gårde på række - en række, som åbner sig, hvor bækken forlader byen og mellem matr.nr.15 og matr.nr. 7. Mod nordvest ligger 6 gårde, og denne gårdrække åbner sig, hvor bækken løber ind i byen og mellem matr.nr.9 og matr.nr. 4 og mellem matr.nr.4 og matr.nr.19. Mod vest, hvor gårdrækkerne danner en spids, løber de 3 veje fra henholdsvis Tune (Roskilde), Hastrup og Karlstrup ind i byen. Kan man i disse huller i gårdrækkerne få plads til 14 gårde? Det lader sig nok gøre; men hvor er disse 14 gårde? De omtales i 1682, men er ikke på kortet fra lige før udskiftningen.

Fridlev Skrubbeltrang maner i en artikel i "Fortid og Nutid", XIX bind, til forsigtighed, idet han gør opmærksom på, at skellet mellem gårdmænd og husmænd ikke kan trækkes med sikkerhed overalt. Gamle betegnelser som gårdsæder og bolsmænd rummer landbrugere af begge grupper, og F.S. mener, at antallet af gårdmænd på den sjællandske øgruppe lå væsentligt lavere end det af Henrik Pedersen anførte gårdantal. F.S. anfører videre, at betegnelsen en gård i H.P.s tabelværk ikke overalt dækker det samme.

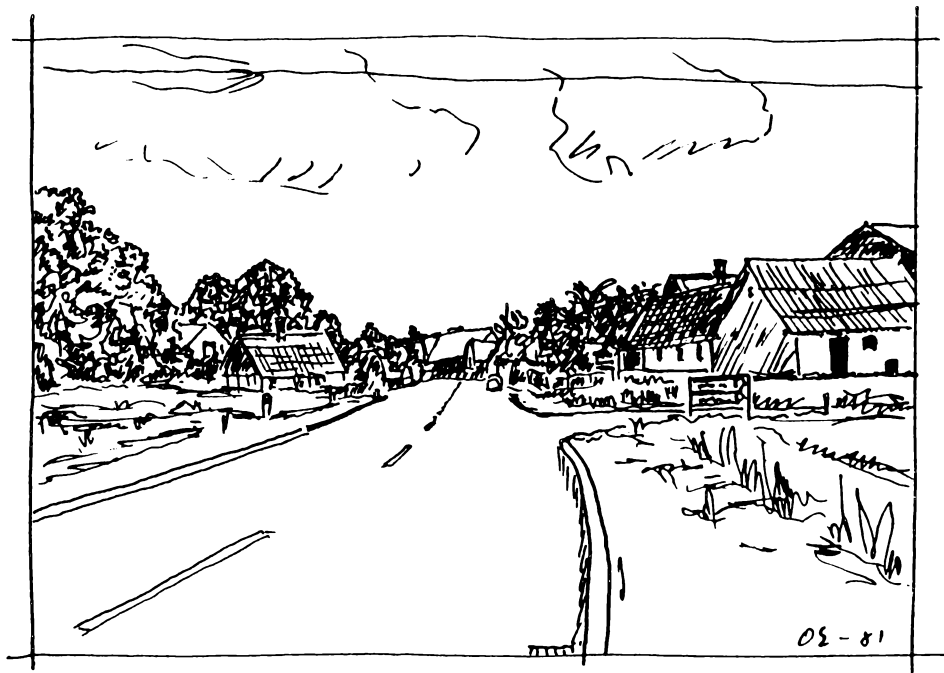
Gårdrække langs Hovedgaden i Karlslunde.

I baggrunden Vestergaard, i mellemgrunden Vaaningstedgaard og i forgrunden Vendalsgaard.

Gårdene ligger på deres oprindelige plads og giver en fornemmelse af den sluttethed, som præger landsbyen i særlig grad før udskiftningen i 1797. Mellem Vestergaard og Vaaningstedgaard lå Kildevældsgaard, som nu ligger 600 m nordvest for byen.

I nogle tilfælde betyder en gård en helgård (16 tdr. land), som ikke anvendes konsekvent, da brøker undgås. I Halle-skov, Førling sogn, opføres i tabellen 2 gårde - svarende til $1\frac{1}{2}$ gård i markbogen - i virkeligheden 1 halvgård og 4 fjerdinggårde. Måske ligger noget af forklaringen af de manglende Karlslundegårde i disse unøjagtigheder. Resten af forklaringen kan måske søges i, at tabelværket ikke nævner noget om ødegårde. I Schultz Danmarkshistorie beskrives de vanskeligheder, bønderne havde i 1600-tallet. På Sjælland var så godt som ingen bønder selvejere, og fæstebønderne dannede overalt det store flertal, hvad enten deres gårde ejedes af kronen, adelen eller universitetet. Fæstebondens landgilde var som regel en trediedel af udsæden. Udbyttet af høsten var to til tre fold (idag høstes mellem 20-30 fold). Dette betyder, at den årlige landgilde varierede fra 16% ned mod 11% af udbyttet, og at procenten sank i samme forhold, som foldudbyttet steg. En helgård kom således med en høst på 48 tdr. korn til at betale godt 5 tdr. til ejeren. De fleste år måtte han tillige af med 1 rdl. ($\frac{1}{2}$ tdr. korn) i pengeskat og undertiden også en kornskat på mellem $\frac{1}{4}$ og 1 td. Hertil kom tiende - $\frac{1}{10}$ af afgrøden til kirken. Alt i alt beholdt den sjællandske fæstebonde af sine 45 tdr. korn - når han havde lagt udsæd for det følgende år til side - godt en snes tønder korn. Hertil kom naturligvis den indtægt, bonden havde af høhøsten, kreaturerne, fårene og en smule fiskeri. Skovindtægt har der jo ikke været tale om for "Hedens" landsbyer. Karlslundes svin kunne således ikke gå på olden, men måtte nøjes med, hvad de kunne finde i mosen. Og selv om fæstebonden ikke havde ugedagshoveri, pålåd der ham tiende og arbejde for ejeren. Dette bortfaldt først i det sidste tiår før 1660. Også lønninger til tjenestekarlen må have tynget. I 1655 påbyder regeringen en løn på 15 daler. I skatteregnskaberne ser man tjenestekarlenes antal falde. Bønderne må nøjes med tjenestedrenge.

Kornpriserne daler i dette århundrede, og selv om livsfæstet var retsligt sikret, kunne man opleve, at bønderne selv opsagde det og fraflyttede deres gårde. På Sjælland, Lolland og Falster forsøgte man at fastholde bønderne ved vornedskabet, hvorefter bønderne var forplig-

Tunevejen løber ind i Karlslunde.

Det lille hus i mellemgrunden markerer fortens begyndelse. Forten bliver her tvunget ind i en spidsform af gårdrækkerne.

Til højre ses Vestergaard og til venstre er uden for billedet Gl. Karlslundegård.

Bemærk opkørslen til gården lige før vejskiltet til venstre.

tede til at blive på deres hjemstavn og overtage gårde her. Men heller ikke herved kunne man undgå ødegårde, da bønderne så bortlejede gårdene for en ringe afgift, hvorpå lejereren drev rovdrift på jorden. Efter få år var jorden så udpint, at den ikke kunne svare landgilde - den blev en ødegård. På Sjælland var der 1.300 ødegårde ved 1600-tallets midte. Også Carl Gustav-krigen har haft betydning i denne forbindelse. Herom kan læses i "Fra Københavns Amt 1938-39", hvor der berettes om, hvordan de svenske soldater blev indkvarteret i Karlslunde, og hvordan bønderne måtte aflevere alt, hvad soldaterne havde brug for. Flere Karlslundegårdmænd måtte forlade gården og leje hus andetsteds.

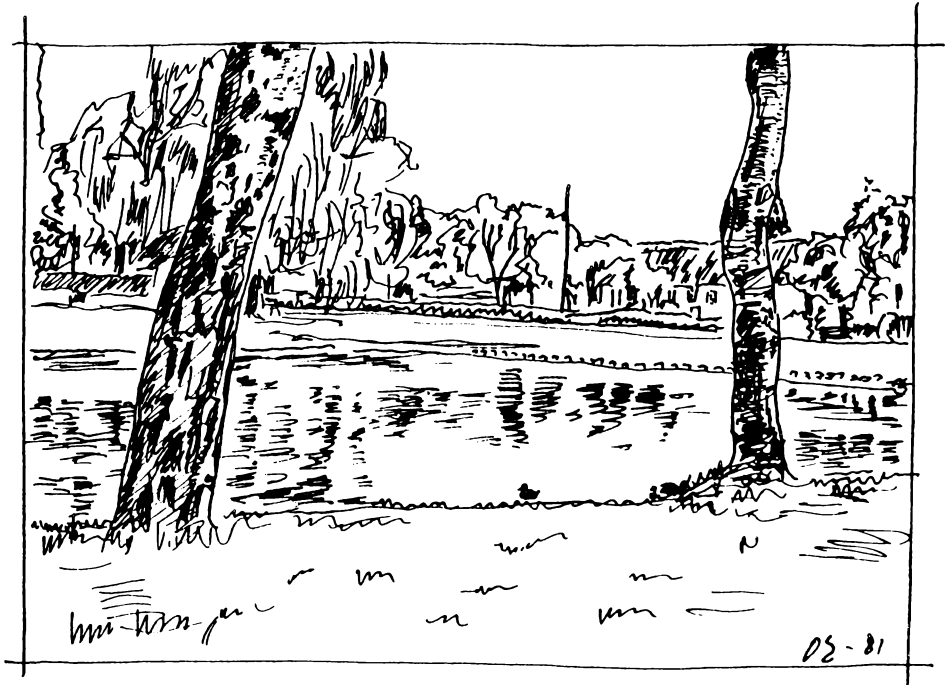
FORTEN

I Karlslunde bemærker man også den meget store trekantede fæplads - fortens. Herved adskiller byen sig fra de fleste af "Hedens" landsbyer. Frits Hastrup kalder byen en polygonal forteby, selv om fortens kun har tre kanter. Turen er af samme type, mens det ellers er vejfortebyen (to parallelle gårdrækker på hver sin side af den gamle forte, som nu udfyldes af en vej og småhuse), der dominerer det flade areal mellem byerne Roskilde, Køge og København.

På fortens lægger man mærke til gadekæret, der gennemstrømmes af vandløbet. Landsbyen er således knyttet til en lille ådal, som de fleste af "Hedens" landsbyer er det. Karlslunde landsby er placeret højt, men dog i nærheden af græsningsarealer og høarealer (Karlslunde mose og Brødmosen).

FORTENS HUSE

Et andet punkt, der kan give anledning til undren, er, at tabelværket hverken angiver antallet af huse med jord eller antallet af huse uden hartkorn. Af dette kunne man få det indtryk, at hele Karlslundes store trekantede forte var bygningstom, når man så bort fra kirke, præstegård

Forten er nu tæt bebygget, men har oprindelig været en stor åben plads. Centralt ligger gadekæret, hvor kreaturerne fra gammel tid er blevet vandet.

Gadekæret får vand fra en lille bæk, der løbet gennem byen.

Bemærk huset i baggrunden til højre. I dette hus er der endnu ikke indlagt elektricitet.

og skole. På landsbykortet fra 1780 er der indtegnet omkring 15 småhuse jævnt fordelt på den store landsbyplads. Forklaringen på denne unøjagtighed ved opgørelsen i 1682 skal måske søges i, at opgørelsen skulle tjene en mere effektiv beskatning, og at de små huse på fortjen i denne forbindelse ikke kunne have betydning - da de vel har været jordløse eller i hvert tilfælde så jordfattede, at de var helt underordnede i skattemæssig henseende.

F. Skrubbeltrang har ved hjælp af H.P.s tabelværk, matrikler af 1662 og præsteindberetninger fra 1657 udregnet husenes procentvise andel i det samlede antal ejendomme. Tallene gælder for sidste halvdel af 1600-tallet og omfatter både landsbybebyggelsen og den spredte bebyggelse. I Roskilde amt finder Skrubbeltrang, at husprocenten almindeligvis er høj - fra 30% til 35% - dog er Tune herred, som Karlslunde hører under, helt nede på 5%.

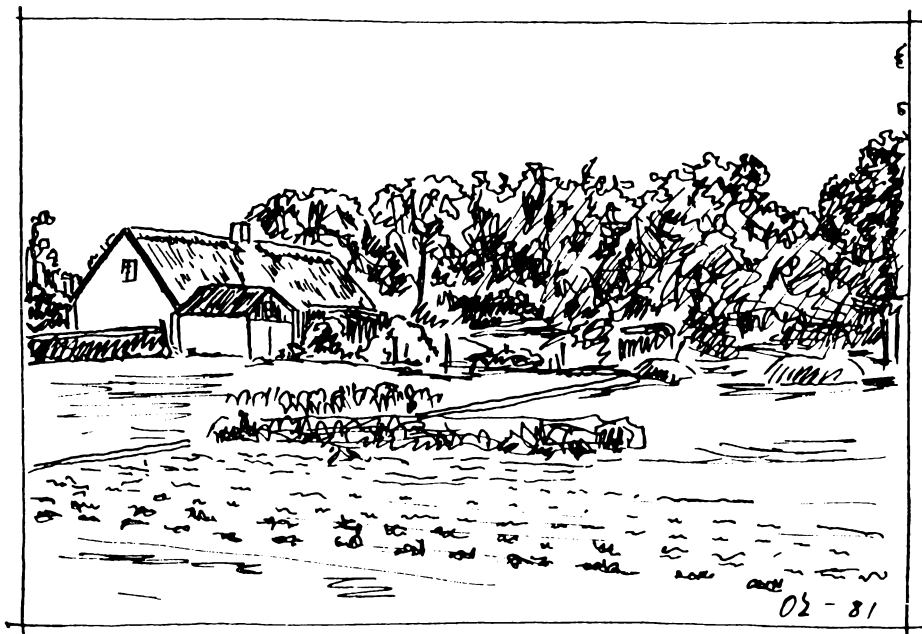
Fortjen har under alle omstændigheder været en stor åben plads med god plads til Karlslundes mange kreaturer (i 1683 havde byen 312 store høveder). På landsbykortet fra lige før udskiftningen (1797) er der mindst 30 småhuse på fortjen - på næsten 100 år er fortens husantal således fordoblet.

LANDSBYMARKEN

Uden om Karlslunde landsby lå de 1390 tdr. land bymark, der ejendommeligt nok kun var delt i 2 vange. Først i tiden lige op til udskiftningen bliver bymarken delt i 3 vange, som var det almindeligste.

Vangene var igen delt i åse, hvori der var få eller mange agre, der deltes mellem bønderne. I Vestermarken var der 32 åse med 873 agre, og i Østermarken var der 35 åse med 1028 agre. Dette bliver ialt 67 åse med 1901 agre.

Driften var treårig: Rug, byg og udlæg (græs og brak). Og så længe man kun havde de 2 vange, lod man en del af disse ligge som fællede, hvor byens kreaturer kunne græsse,

På fortene og på de udskiftede gårdes tofter ligger gamle stråtækte bindingsværkshuse. I husene bor forhenværende gårdmænd, husmænd og landarbejdere.

Bemærk haven. Hele haven er nyttehaven. Om vinteren ligger haven ganske bar. Om sommeren er jorden dækket af kartofler, gulerødder, kål og porrer.

Bemærk kartoffelkulerne.

vogtet af byhyrden. Fælleden har dog sikkert ikke lagt beslag på så stor en del af bymarken, da man jo også rådede over Karlsrunderose og Brødmosen, som har kunnet tage en del af de 312 høveder, 300 får og 300 svin, som byen havde. Man må formode, at fårene, ungkreaturerne og svinene i hvert fald har gået her hele sommeren.

Da der var forskel på jordens kvalitet og afstand fra gårdene, var det rimeligt, at hver gårdmand havde sin jord opdelt over hele bymarken. Fordelingen har man søgt at gøre retfærdig, så hver mand har fået del i den gode, den middelhvide og den sletteste jord. Arbog fra Københavns Amt refererer fra markbogen eksempelvis, at præsten havde 39 agre i 16 åse, og at rytterbonden Henning Jensen i Vestermarken havde 35 agre i 25 åse og i Østermarken 41 agre i 31 åse - således ialt 76 agre i 56 åse.

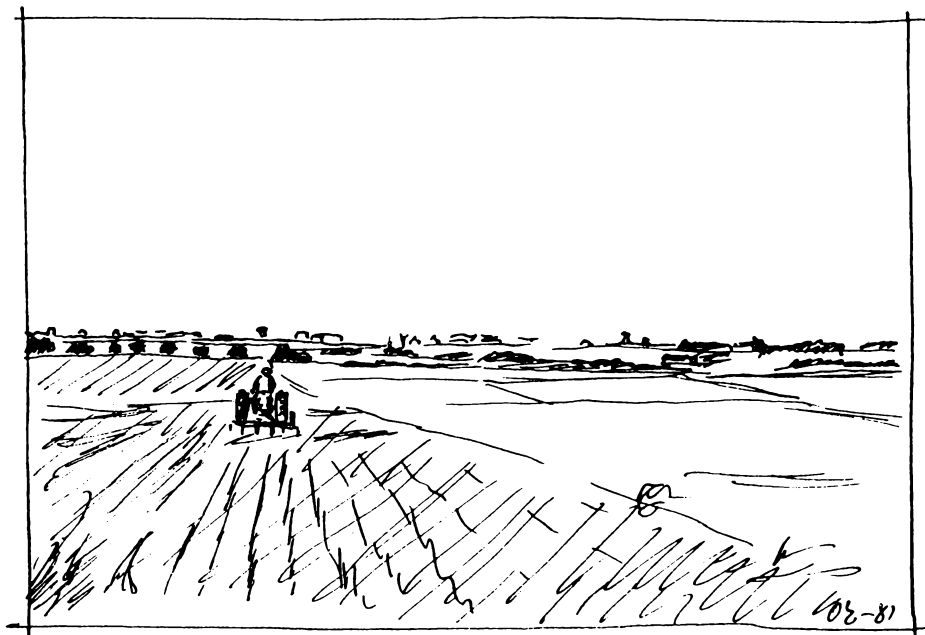
For yderligere at få et indtryk af jordfordelingen kan det nævnes, at Holmekærs ås i 1682 havde 34 agre. Disse 34 agre var fordelt på næsten lige så mange brugere. Agrenes længde varierede fra 200 alen til 420 alen, og bredden kunne variere fra 15 alen til 65 alen. Hertil kommer, at agrene ikke var lige brede i hver ende.

Disse forhold mere end antyder, hvor upraktisk systemet må have været, samtidig med at det understreger nødvendigheden af dyrkningsfællesskabet.

DYRKNINGSFÆLLESSKABET I KARLSLUNDE BY

Landsbyfællesskabet blev ledet af oldermændene, som samlede bønderne, når der skulle tages fælles beslutninger. Foruden beslutninger om pløjning, såning og høst har man taget beslutning om antallet af høveder, der måtte græsse på fælleden, om fortens og vejenes vedligeholdelse.

Pligten til at være oldermann gik fra gård til gård solret, således at man begyndte ved matr.nr.5 i byens nordøstlige hjørne. En fremgangsmåde, som i andre landsdele også blev benyttet, når agrene i åsene skulle fordeles. Herved fik den østligste gård også den østligste ager i

Uden om byen ligger bymarken - noget af Danmarks bedste landbrugsjord.

I 1805 blev Danmarks normaljord ansat på Karlslunde mark. Prøven blev taget på Vendalsgaards toft "omtrent 30 alen sønden for den østre ende af hans gaards stuelænge" (Trap). I en dybde af 18 tommer fandtes jord med følgende bestanddele:

5/12 mædelig skarp sand og grus,

3/12 ler og fint sand,

4/12 muldjord,

alt foruden kalken, som i denne jord ikke optog noget mærkeligt volumen.

Billedet er taget fra Snoldelev-Hastrupvejen mod nord.

en bestemt ås. Om man i Karlslunde har benyttet dette solfald, ved man ikke. I andre byer samledes bymændene til bystævne på forten, hvor hver bonde havde sin sten at sidde på. Et sådant bystævne har Karlslunde ikke. Måske samledes man på kirkepladsen ved den nu fredede skole, eller også har man blot truffet afgørelserne i den gård, hvor oldermanden boede. i 1800-tallet holdt man i hvert fald møde på gårdene.

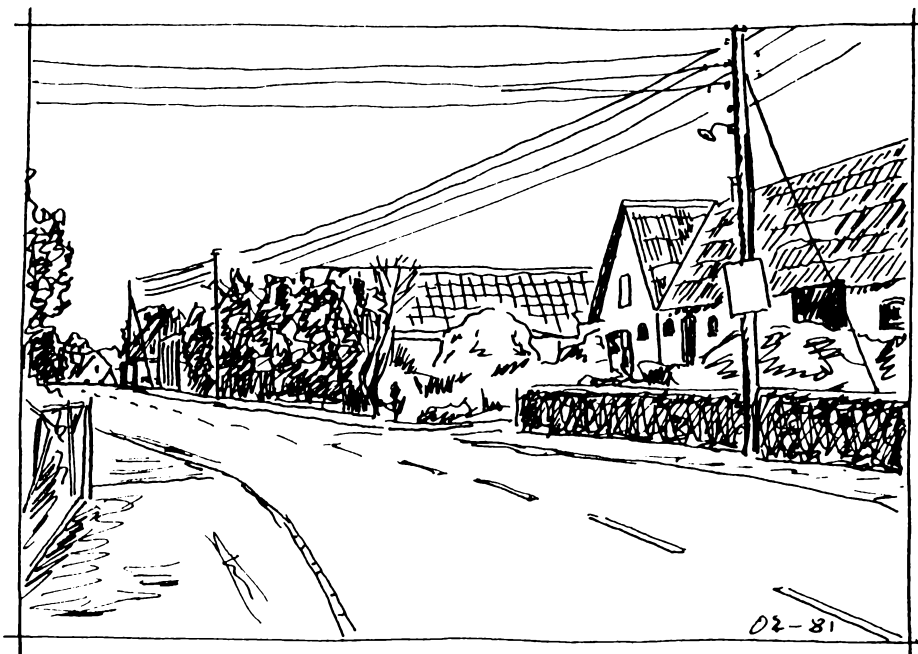
Bystævnet arbejdede efter gamle love, de såkaldte "Vider og Vedtægter", der for Karlslundes vedkommende ikke eksisterer mere. Der blev holdt mindst 6 møder om året, nemlig fire kvartalsgilder, tiendegildet ved Kyn-delmisse og majgildet, hvor der skiftedes formand.

FÆLLESSKABETS ALDER

Man ved ikke, hvor gammelt landsbyfællesskabet er. Måske er det lige så gammelt som selve landsbyen, der ifølge Schultz Danmarkshistorie langt fra er en sen bosættelsesform og sikkert afledet af de primitive samleres og jægeres bopladser.

En landsby er en samling gårde - mindst 3. Rækkebyen er grundformen, mener S.D. Gårdene ligger her i en række langs en vej. Gårdene ligger på tofterne - bondens særjod, der vel repræsenterer den tidligt opdyrkede del af landsbyens jord, hvad man i århudreders løb har indtaget til dyrkning - markerne eller vangene - ligger bag tofterne. De er omgivet af hegn, så kreaturerne ikke kan træde ind over dem.

Foran gårdene løber vejen. Den er gerne udvidet af hensyn til kvæget, der skal samles her om natten - denne plads kaldes forten. På den anden side af forten ligger det ikke opdyrkede fællesareal - græsarealet - overdrevet. På kortet "Kjøbenhavns Omegn" VI blade, udgivet af generalstaben 1855, kan man se, at Vigerslev har været en sådan rækkeby. Overfor ligger Hvidovre med samme beliggenhed ved kanten af engen og Harrestrup Å, men med 2 gårdrækker. Men allerede i forhistorisk tid er denne type blevet ændret. På p.411 i S.D. er et kort over en lands-

Gårdrække på Hovedgaden.

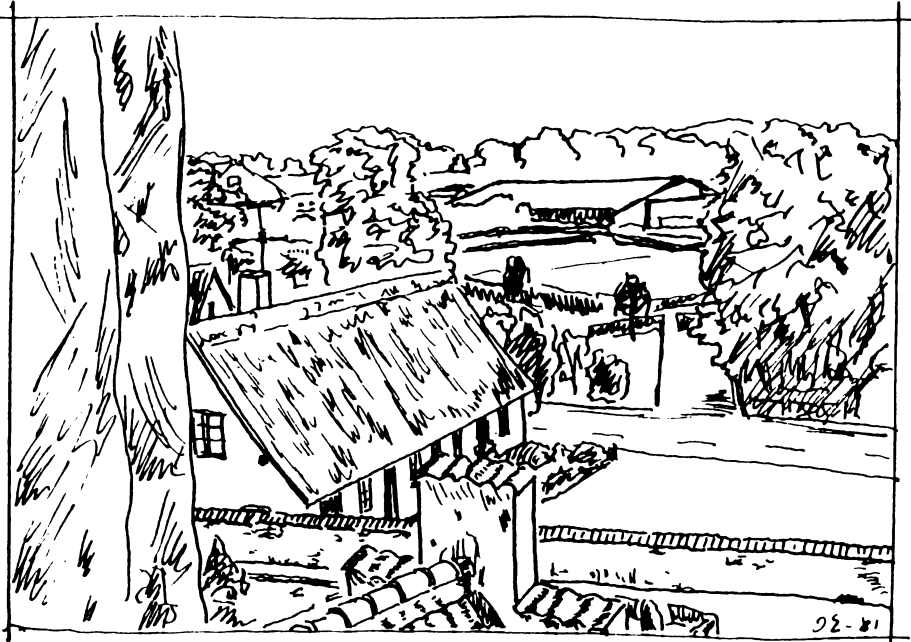
Gårdenes møddinger og kostalde vender stadig ud mod den gamle fæplads, som det må have været praktisk, da alle byens høveder blev samlet her, inden de af byhyrden blev gennet på græs på fælleden.

Bemærk det hvide svinehus, der ligger helt ud til vejen. Huset tilhører normaljordsgården, som ligger lige bagved.

by fra førromersk jernalder, her er der gårdrækker på begge sider af forten - og der er således opstået en dobbelt rækkeby - en langby. Den ny gårdrække lå nærmest det gamle overdrev. Nye landsbyvange er vokset op ud over det gamle fællesareal. Byen bliver nu som helhed omgivet af dyrket jord, og uden om er atter kommet overdrev. Dette landsbymønster ladet sig let erkende på "Heden". Blot falder Tune og Karlslunde en smule ud af mønsteret ved at have en manglekantet forte, der har været (er) lukket inde af gårdrækkerne. I S.D. lader man dog også skinne igennem, at lokale forhold kan have gjort, at forten er blevet bred som en åben plads. Ligesom det vel kan tænkes, at gårdrækkerne er bygget samtidigt og ikke som ved skoleeksempler ovenfor.

Jorden har vel oprindeligt været dyrket under ledelse af de ældste og mest erfarne, og man har vel sammen måttet drøfte, når og hvor man skulle tage hen, når svedjebrugets marker var så udpinte, at det ikke længere betalte sig at blive på de gamle arealer.

I tiden mellem 1800 og 1500 f.Kr. blev landbruget det vigtigste erhverv, og det var ifølge Historikergruppens Danmarkshistorie på denne tid, man begyndte at bruge arden i stedet for den gamle gravestok. Agrene blev pløjet på begge leder, derfor blev de kvadratiske. Oprindeligt har hver bonde nok haft sine små voldindhegnede agerstykker. Han har kunnet så og høste, som det passede ham, da der var fri adgang til hver jordlod ad de udyrkede småvolde. Men efterhånden blev den dyrkede jord delt i mange små stykker. Delingerne skete måske mellem arvinger og måske også ved byttehandel. Det blev derved vanskeligere for den enkelte bonde at pløje, høste og have kvæg på græs uden at samarbejde med naboerne. Her til kom, at man efter indførelsen af hjulploven havde gjort agrene længere, da det var vanskeligt at vende med et forspand på 6-8 okser. Disse lange agre har måske også gjort sit til at fremme samarbejdet, da de i nogen grad har hindret fri færdsel. Bønderne regulerede agrene, så de kunne udføre markarbejdet på samme tid. Det skete efter fælles beslutning på bymændenes - grandernes - forsamling - grandestævnet. Dette sker i de første år-

Skolepladsen og den gamle skole fra 1829 set fra kirketårnet mod syd - bemærk våbenhuset.

I baggrunden den nye kirkegård og Karlsrundergaarden.

Lige op til vor tid blev der i sommertiden blæst til stævne her søndag formiddag. Bønderne måtte her gøre regnskab for de høveder, der i ugens løb havde revet sig løs og var gået ind på andres jord. (F.K.A.)

Nu bor graveren i den gamle skole.

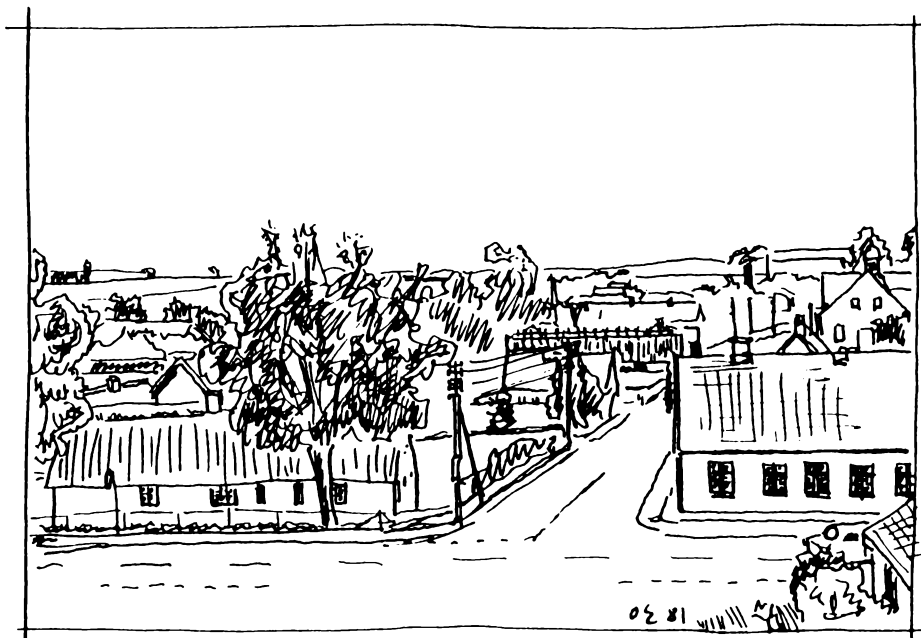
hundreder efter Kr.f.

Vilh. La Cour mener, at det er overvejende sandsynligt, at grundlaget for bylavene eller grandelavene er lagt i førkristen tid, idet selv det primitiveste årsskifte må have forudsat fælles beslutninger truffet af byens bønder på et bystævne.

Ældst er årsskiftet, hvor den enkelte gård ikke havde de samme agre hvert år. Hvert år rykker gårdens tilliggende en ager frem i agerskiftet, så ejeren efterhånden får del i både den gode og den mindre gode jord.

Meget gammelt er også fornskiftet. Her har hver gård fået tildelt flere sammenhængende agre i de enkelte agerskifter, så en gårdgruppe nu har sin jord nogenlunde samlet inden for agerskifterne, og da efter en bestemt regel: den østligste, sydligste eller vestligste ager i et skifte hører sammen med den østligste, sydligste eller vestligste i de øvrige skifter. Denne fremgangsmåde kan godt være anvendt før oldtidens slutning, mener Vilh. La Cour.

Det samme gælder bolskiftet. I en bolskiftet landsby er hvert agerskifte delt i lige brede dele - en for hver af byens bol. (Fritz Hastrup fortæller, at bolageren i 1682 var 78 tdr. land. Man har tænkt sig, at bolet skulle være den enhed, der skulle stille een mand med ledning for øje, S.D.) Den enkelte bolpart var atter delt mellem bolets gårde i forhold til disses størrelse. Inden for bolparten i agerskiftet ligger gårdenes lodder i samme rækkefølge som gårdene inde i byen, og de er fordelt solret: at bolparten er solskiftet mellem bolets gårde. Dette system må ikke forveksles med det system, hvorefter bymarken som helhed betragtet er solskiftet. Sådan gik man til værks senere engang i middelalderen, hvor landsbyfællesskabet er fast etableret. I landskablove er der således nedfældet bestemmelser om dyrkningsfællesskabet. Jyske Lovs tredje bog indeholder således bl.a. afsnit om landboret, hvor man får et stærkt indtryk af det hæmmende driftssystem - jordfællesskabet. (P.Skastrup: Jyske Lov, Fynske Arbøger II)

Skolepladsen og Mejerivej set fra kirketårnet.

Bemærk gartnerierne i baggrunden.

I huset på hjørnet til højre var der i gammel tid forskole.

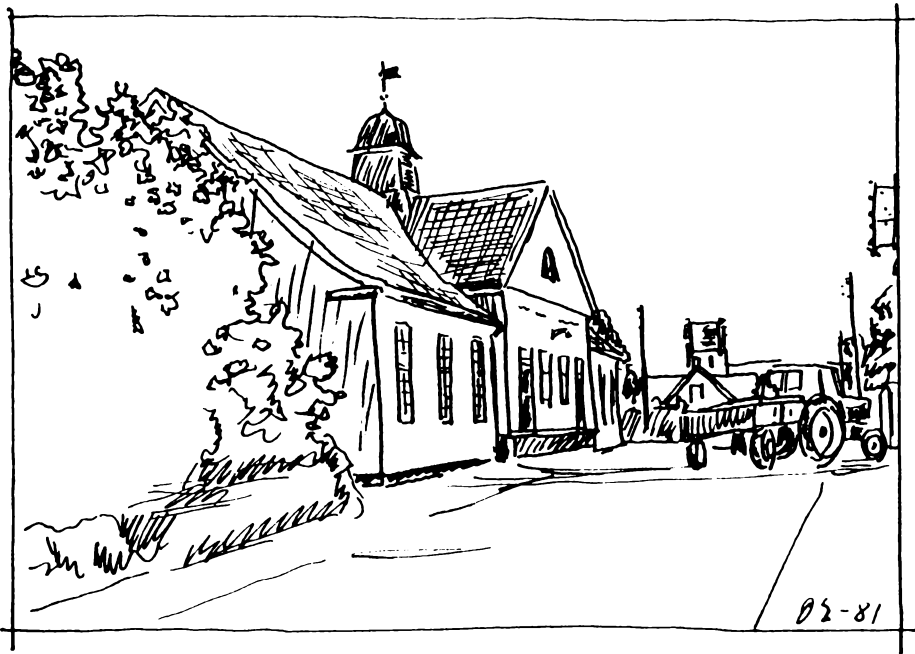
UDSKIFTNING

Som et væsentligt led i landboreformerne kom der i 1781 en forordning, der tillod udskiftning, når blot een del-tager i fællesskabet ønskede det. I 1788 løstes stavns-båndet, og herefter kom der gang i udskiftningen. Det må have været en befrielse at komme af med den ældgamle jordinddeling, der i så mange år havde hindret en videre-udvikling af landbruget. Fordelene var åbenbare ved at samle den enkelte gårds jord omkring gården, så den enkelte bonde frit og uden de gamle snærende bestemmelser kunne lade sit initiativ og sin dygtighed komme jorden tilgode.

Men naturligvis var problemerne mange, når en hel landsbys bønder skulle blive enige om en retfærdig fordeling af den gamle byjord. Og dog har det måske været nemmere i Karlslunde end i så mange andre landsbyer, da jorden på "Heden" er af nogenlunde samme høje kvalitet - når man fraregner strandområderne og moserne.

I 1682 havde Karlslunde 35 gårde, i 1780 havde byen 21 gårde, i 1786 havde den 23 gårde ifølge oldermandshor-net, hvor navnetrækkene er indridsede, og i tiden lige inden udskiftningen 1796 havde byen ligeledes 23 gårde - præstegården medregnet (se kortet)

Først skulle jorden opmåles og vurderes, og da dette var gjort, kunne bønderne holde det første møde på Karlslundegård. Landinspektøren fremlagde kort og plan-ner angående udskiftningen for en del af bønderne, degnen, landvæsenskommissionen, forvalteren på Gjeddes-dahls gods, kammerråden for Eistrup gods og forvalteren for Universitetet, provsten. På dette møde enedes man om de generelle fordelingsprincipper, og man kan vel gå ud fra, at bønderne ikke har betydet så meget, da de jo alle var fæstere under godset Gjeddesdahl, Universitetet og Københavns magistrat. Angående mosen mente man, at det var bedst, at forholdene her blev bevaret som før. Brødmosen og Sønderholm skulle lægges til den store mose, da Brødmosen havde byens bedste tørveskær. Jernen - de lave sandstrækninger langs Køge Bugt - skulle tilfalde

Karlslunde andelsmejeri.

På bygningen ses årstallene 1900-1925.

Før århundredskiftet var der mejeri i kælderen under det nuværende pensionat på Hovedgaden.

Gjeddesdahls gods uden deling.

Ved det næste møde var lodderne indtegnet på kortet. Landinspektøren mente, at 10 gårde skulle udflyttes, og at det ville være pynteligt, at en del lagdes ved den nye landevej, der gik til Tåstrup. Bønderne mente, at 6 ville være passende, da de 1.000 rdl., godset havde lovet dem, ikke ville kunne betale så mange gårdes udflytning. Hertil kom, at bønderne endnu i 3 år skulle besværes med hoveri. Dette bøjede man sig for.

Landinspektørens måling af byjorden gav følgende resultat:

Gjeddesdahls gods:	I Tunemarken:	319	10/14	tdr.land
	I Hastrupmarken:	495	13/14	- -
	I Strandmarken:	706	10/14	- -

Kjøbenhavns magistrat:	I Tunemarken:	200	11/14	- -
---------------------------	---------------	-----	-------	-----

Universitetet:		88	3/14	- -
----------------	--	----	------	-----

Jord til præst og lærer:		50	11/14	- -
-----------------------------	--	----	-------	-----

Agerland ialt:		1.862	1/4	tdr.land
----------------	--	-------	-----	----------

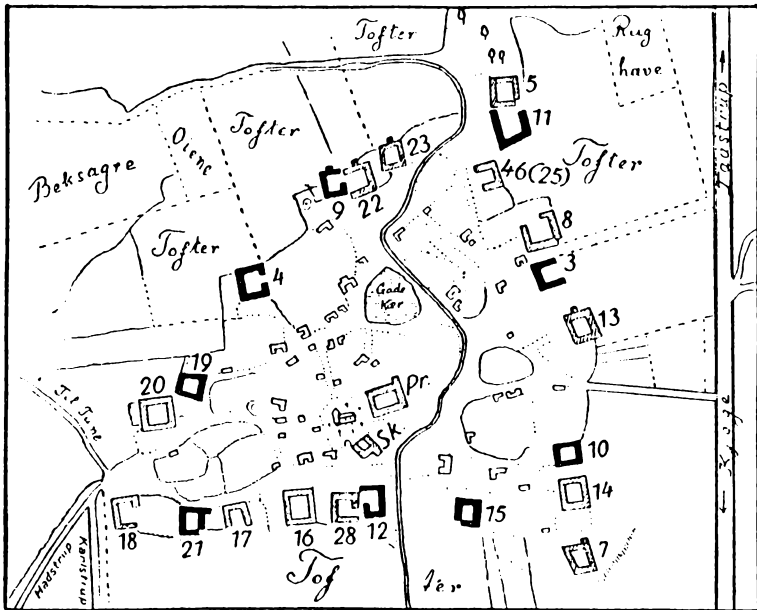
Hertil kom:	Enge	250	-	-
	Moser	106	-	-

Ialt:		2.218	1/4	tdr.land
-------	--	-------	-----	----------

Agerjorden blev delt i 26 parter. Tallet afviger fra gårdantallet, da husmændene fik en part til deling, skolen fik en part og Karlslundegård fik 2 parter.

Karlslunde by lige før udskiftningen.
De sortmarkerede gårde blev udskiftede.

På kortet, der viser Karlslunde by før udskiftningen, er vist de 9 gårde, der udskiftedes i første og anden omgang.

De af bønderne først foreslåede 6 gårde plus de 3, der omkring år 1800 fulgte efter. De fleste af gårdene kan genfindes på et moderne målebordsblad, mens andre er forsvundet på grund af villabebyggelserne langs Køge Bugt og langs Karlslundevej, Skelvevej og Karlslunde Mosevej. På målebordsbladet lader det sig tydeligt erkende, at man anvendte stjerneudskiftningen - en udskiftningsform, som har kunnet lade sig gennemføre, da Karlslunde Landevej ligger i midten af sin byjord, der har nogenlunde samme kvalitet. Markveje og diger angiver stjerneformen, og kun i bymarkens udkant f.eks. ved Højmarks-gård, Vildmosegård og Sortemosegård mod vest og ved Langagergård, Agergård og Klintegård i øst ligger gårdene ude på deres jord og viser derved en slags blokudskiftning. Ved Stjerneudskiftningen opløstes landsbyen således ikke helt, fordi man lod en række gårde blive liggende på deres gamle plads på toften i landsbyen. Med udskiftningen ophørte Karlslunde med at være en dyrkningsmæssig og organisatorisk enhed.

- Matr.nr.18 Vestergaard blev på sin plads - tilhørte Gjeddesdahl - selveje 1801.
- Matr.nr.21 Kildevældsgaard - udflyttet til Mandsagrene i Tunemarken - tilhørte Københavns magistrat - selveje 1921.
- Matr.nr.17 Vaaningstedgaard blev på sin plads - tilhørte Gjeddesdahl - selveje 1801.Brændt 1978.
- Matr.nr.16 Vendalsgaard blev på sin plads - tilhørte Gjeddesdahl - selveje 1801.
- Matr.nr.28 Søndergaard udflyttet til sydøst for byen mellem mosen og landevejen.
- Matr.nr.12 Aasagergaard udflyttet til Firhøjsagrene i 1797 - tilhørte Gjeddesdahl.

- Matr.nr.15 Kildeagergaard - udflyttet 1851 på de gamle Kildeagre - tilhørte Gjeddesdahl.
- Matr.nr. 7 Karlslundegaard blev på sin plads - tilhørte Gjeddesdahl - selveje 1801.
- Matr.nr.14 blev på sin plads - tilhørte Gjeddesdahl - gården brændte i 1937.
- Matr.nr.10 Klintegaard udflyttet 1797 til Strandengene - tilhørte Gjeddesdahl.
- Matr.nr.13 Bytoftegaard blev på sin plads - tilhørte Gjeddesdahl.
1939 blev jorden udstykket til statshusmandsbrug og gartnerier.
- Matr.nr. 3 Hastrupmarken - udflyttet til Gammeltoft-agrene 1979.
- Matr.nr. 8 Østergaard blev på sin plads - tilhørte Gjeddesdahl.
- Matr.nr.46 blev lagt under Karlslundegaard.
- Matr.nr.11 Strandgaard blev udflyttet 1797 - tilhørte Gjeddesdahl.
- Matr.nr. 5 Toftholm blev på sin plads - tilhørte Gjeddesdahl.
- Matr.nr.23 Nordtoft blev på sin plads - tilhørte Københavns Magistrat - gården brændte i 1938.
- Matr.nr.22 Møllehøj blev på sin plads - tilhørte København Magistrat - selveje i 1860erne.
- Matr.nr. 9 Langagergaard udflyttet 1797 til Longengen - tilhørte Gjeddesdahl.
- Matr.nr. 4 Vildmosegaard udflyttet 1797 til Hastrupmarken - tilhørte Gjeddesdahl.
- Matr.nr.19 Højmarksgaard udflyttet 1797 til Tunemarken - tilhørte Gjeddesdahl - selveje 1801.
- Matr.nr.20 Universitetets Karlslundegaard blev i byen - partsgaard under flere professorer.

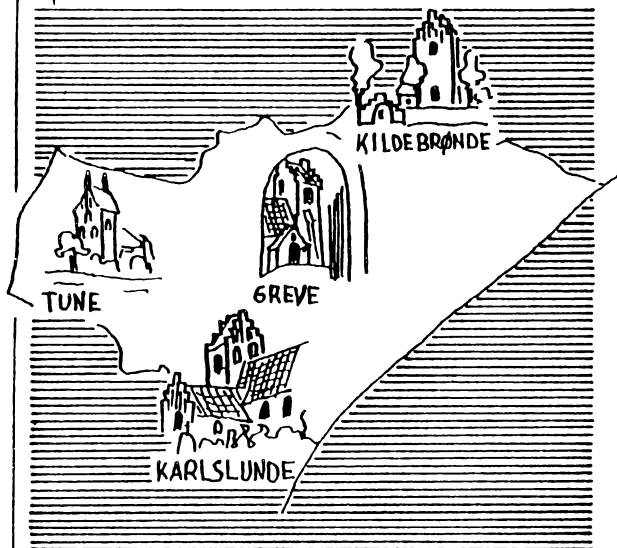
Litteraturliste:

- "Dagliv i Danmark, 1620-1720", Axel Steensberg, Kbh.1969.
Danmark Kulturgeografi, Viggo Hansen, Gyldendahl, Kbh.1965.
Danmark, V udgave, J.A.Trap, Gads Forlag, 1960.
Danske Landsbytyper, Frits Hastrup, Aarhus 1964.
De Danske Landbrug, Henrik Pedersen, Nordisk Forlag, Kbh.1928.
Fortid og Nutid XIX bind, H.Hagerups Forlag, Kbh.1954-56.
Fra Københavns Amt 1938-39, V.Mortensen: Karlslunde sogn,
Roskilde 1939.
Fynske Årbøger II, udgivet af Historisk Samfund for Fyns
Stift, Odense 1942-46.
Historikergruppens Danmarkshistorie, bind 1 og 2, Kbh.1950.
Kjøbenhavns Omegn i VI blade, udgivet af Generalstaben 1855.
Lærebog i Matrikelvæsen I, 2.udg., V.E.Pedersen, Kbh.1966.
Schultz Danmarkshistorie, bind 1,2 og 3, København 1941.

GREVE LOKALHISTORISKE FORENING

MEDDELELSE NR. 22

SEPTEMBER 1981

INDHOLD:

- Side 2 Aftenskolen
- side 3 Generalforsamling
- side 4 Mikkeltdagsfest
- side 8 Formandens beretning
- side 11 Arkivnyt

06-81

AFTENSKOLE

SLÆGTSFORSKNING.

KULTURHISTORIE.

SLÆGTSFORSKNINGSREGISTRERING.

Lokalhistorisk forenings aftenscole har igen i år udsendt sit program for vinteren til alle husstande i Greve kommune.

Programmet indeholder, som sædvanligt, et kursus i slægtsforskning for begyndere, og det er som de foregående 5 år lederen af Greve lokalhistoriske arkiv, Georg Gregersen, der underviser holdet

Stud mag. Anette Tonn-Petersen, der sidste sæson havde stor succes med et arkæologikursus, underviser i år på et kursus, hvor emnet er dansk kulturhistorie gennem 300 år.

Det nye registreringssystem for slægtsforskere - GLAF - blev sidste år introduceret af Bjørn Helles, der er drivkraften bag systemets skabelse, og igen i år vil systemets brug blive gennemgået på et kortere kursus.

Interesserede, der ikke allerede har modtaget aftenskolens program med tilmeldingskupon, kan rekvirere programmet hos aftenskolens leder Ole Eriksen, Stolpeager 69, Greve Str., tlf. 90.04.24

Slægtsforskning afholdes på mandage, kulturhistorie på tirsdage og registrering på onsdage - henholdsvis på lokalhistorisk arkiv, Mosedeskolen og Greve Borgerhus.

Holdene starter alle op i oktober måned.

HERMED INDKALDES TIL

ORDINÆR GENERALFORSAMLING

LØRDAG den 3. OKTOBER 1981 kl. 18.30

på ~~MOSE~~ESKOLEN, Lilleholm.

DAGSORDEN ifølge lovene:

1. Valg af dirigent
2. Aflæggelse af beretning
3. Forelæggelse af regnskab
4. Fastsættelse af kontingent
5. Behandling af indkomne forslag
6. Valg.

Følgende er på valg:

Formanden	Bjørn Helles
Bestyrelsesmedlem	Birthe Lystrup
Bestyrelsesmedlem	Ole Eriksen
Bestyrelsessuppl.	Erik Kann
Revisor	Knud Gedsø
Revisorsuppleant	Niels Roden
Kasserer	Gerd Have
Bestyrelsesmedlem	Henning Rasmussen

7. Eventuelt.

Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, skal skriftligt være formanden i hænde inden 26. september. Forslag til vedtægtsændringen inden 19. september.

Efter generalforsamlingen holdes, ligeledes på ~~Mosed~~eskolen MIKKELSDAGSFEST - se nærmere herom på næste side.

I N D B Y D E L S E   T I L

Mikkelsdagsfest

LØRDAG den 3. oktober 1981 kl. 19.30

på HEDELYSKOLEN,

Dønnergårds alle, Greve Strand.

T R A K T E M E N T:

Mikkelsdagssuppe af den gamle
slags - tilpasset nutidens smag

Oksekød i speciel peberrodssovs

Kaffe med småkager

Musik - fællessang - dans -
hyggeligt samvær

Pris for hele aftenen kr. 50,-
pr. person.
Drikkevarer købes særskilt.

TILMELDING telefonisk til bestyrelses
medlemmerne - se sidste side - senest
SØNDAG den 30. september.

S M Å N O T E R.

BESTYRELSESMEDLEM - har det interesse ?

Da et par af bestyrelsens medlemmer desværre ikke har den fornødne tid til at fortsætte arbejdet i bestyrelsen, skal andre indtræde i "hullerne". Har det interesse, så kontakt evt. formanden, Bjørn Helles, tlf. 02-61.09.10.

GENERALFORSAMLING og MIKKELSDAGSFEST på samme dag.

Efter flytningen af generalforsamlingen fra forår til efterår, har bestyrelsen i år forsøgsvis lagt generalforsamling og mikkelsdagsfest i umiddelbar forlængelse af hinanden. Man kan naturligvis deltage i kun een af delene, men bestyrelsens håb er, at mange vil deltage begge steder.

LOKALHISTORISK LITTERATUR.

Et forlag har reklameret med restoplaget af bogen "Greve-Kildebrønde Sognes Historie" til en pris af 48 kr.

Vi gør opmærksom på, at lokalhistorisk forening stadig - til sine medlemmer - kan sælge den selvsamme bog til en pris af 20 kr.

Endvidere har vi ganske få eksemplarer af bogen "Snoldelev-Tune", som sælges til kr. 75,- pr. stk.

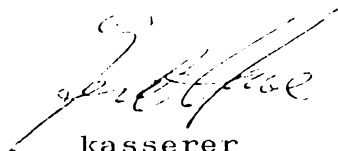
Driftsregnskab 30/6 -80 - 30/6 -81

	IND	UD
Kontingenter	9140,00	
Ekstra bidrag, gule hefter	1480,80	
Renter	410,94	
Greve Kildebrønde bøger	100,00	
Kontorartikler		2384,42
Porto		1835,20
Møder og arrangementer	122,85	
Repræsentation		180,10
Annoncer		2745,00
Kontingent andre foreninger		236,00
Slægtsforskning		387,60
Kurser		975,00
Afskrivning på hæftemaskine		237,00
Driftsoverskud		2274,27
	<hr/>	<hr/>
	11254,59	11254,59

Status pr. 30/6 -81

	Aktiver	Passiver
Kassebeholdning	433,24	
Greve Sparekasse	6166,81	
Girokonto	3610,53	
Beholdninger i øvrigt:		
RINAK el-hæftemaskine okt.79		
statusværdi 30/6 -80	2363,00	
afskrivning 10%	<u>237,00</u>	2126,00
Bøger og tegninger	2037,00	
<u>KAPITALKONTO:</u>		
Primobeholdning 30/6-80	12099,31	
Driftsoverskud 30/6-81	<u>2274,27</u>	14373,58
	<hr/>	<hr/>
	14373,58	14373,58

Kildebrønde 23/8 -81

kasserer

Ovenstående regnskab er revideret, stikprøve-
kontrol af bilagene er foretaget.
Kassebeholdningen er konstateret indsat på
sparekassebog.
Det anbefales at overføre så meget som muligt
til sparekassebog med lang opsigelse.

Kildebrønde 30/8 -81

[Handwritten signature]

revisor

[Handwritten signature]

revisor

Å R S B E R E T N I N G   1 9 8 0 / 8 1.

På sidste års generalforsamling blev det foreslået, at foreningens årsberetning fremtidig bør udsendes skriftligt til medlemmerne inden generalforsamlingen - en glimrende ide, idet hvert enkelt medlem herved - uanset fremmøde eller ikke - får mulighed for i god tid at sætte sig ind i og tage stilling til beretningens indhold.

Når man ved årsafslutningen kaster blikket tilbage på det forløbne år, synes jeg, at man kan sige, at foreningen har haft et virkelig godt år. Ikke blot har medlemstallet været så stærkt stigende, at foreningen nu har 270 medlemmer, men der har også været et stort - undertiden overvældende - fremmøde ved foreningens forskellige arrangementer.

Ved aftenmødet i Greve kirke i december måned holdt pastor Niels Refskou et meget interessant foredrag om kirken, dens arkitektur og historie, og ved det efterfølgende fælles kaffebord i Greve gamle skole fremviste Ole Eriksen en lysbilledserie fra det gamle Greve - optaget af lokalhistorisk arkiv og kommenteret af Birte Nielsen. Fremmødet var så stort at kirken var stuvende fuld, og i skolen var der en sådan trængsel, at det kun i kraft af de fremmødtes tålmodighed og overbærenhed lykkedes at afvikle det hele på en nogenlunde tilfredsstillende måde.

Belært af den interesse, som dette arrangement havde vakt, vil bestyrelsen søge at arrangere lignende møder i de øvrige kirker i hvert års december måned.

Ved et arrangement i Tune i marts måned fremvistes filmen "Jenny - en jysk gårdmandskone" samt en lysbilledserie optaget og forevist af fhv. manufakturhandler Jacobsen, Tune, der gennem ikke mindre end 64 år har dyrket denne genre som fritidsinteresse, og nu har en samling på 500 fotos fra byen og omegnen. Serien vakte meget stor interesse - ikke mindst på grund af amtsrådsmedlem Johs. Hansens oplysende og festlige indlæg om byen, dens historie og beboere.

Greve bylaug inviterede i april måned foreningen og arkivet til en aften i forsamlingshuset "Godthåb", hvor arkivleder Georg Gregersen fremviste en lysbilledserie fra Greve i fortid og nutid, der vakte megen interesse - og kommenteredes lystigt - af de ca. halvandet hundrede fremmødte greveborgere.

I foråret afsluttedes foreningens aften-skole, hvor der har været undervist i slægtsforskning for henholdsvis begyndere og vederekomne, slægtsforskningsregistrering og arkæologi - sidstnævnte med en sådan succes, at kurset forlangtes - og blev - gentaget i samme semester.

Foreningens årlige udflugt, der fandt sted i maj måned, gik i år til Køge Museum og derfra videre til den berømte hestevognssamling på Sparresholm, hvor man beså samlingerne og hyggede sig i den gamle kuskestue med kaffe og hjemmebagt brød. Under hele turen medvirkede redaktør Jens A. som guide - på Køge Museum suppleret af stud. mag. Anette Tonn-Petersen, der tidligere har haft tilknytning til museet. Vi skylder dem begge en velment tak, fordi de på en så udmærket måde delagtiggjorde os i deres historiske og kulturhistoriske viden.

I oktober-november deltog flere af bestyrel-

sens medlemmer i 1- og 2-dages kurser henholdsvis i Greve Borgerhus og Dansk Folkeferie med henblik på uddannelse i interwievteknik og arkivarbejde m.v.

Som det fremgår af de tidligere husstandsomdelte brochurer, har foreningen for den kommende sæson tilrettelagt 3 aftenkurser i henholdsvis slægtsforskning for begyndere, slægtsforskningsregistrering og dansk folkekultur gennem 300 år, hvortil også ikke-medlemmer har adgang.

Derudover vil foreningen tilrettelægge nogle aktivitetsaftener på lokalhistorisk arkiv, hvor interesserede medlemmer kan få lejlighed til at deltage i alt forekommende arkivarbejde, såsom registrering, fotografering, oversættelsesarbejde, skrivearbejde, identifikation af gamle fotos og meget andet - alt under ledelse af de af bestyrelsens medlemmer, som med henblik på sådant arbejde har gennemgået ovennævnte kurser.

I løbet af året har der været afholdt en række møder i arkivudvalget, som til fulde har bevist berettigelsen af dette udvalgs etablering og eksistens, og i øvrigt har foreningen haft et udmærket samarbejde med lokalhistorisk arkiv, dets leder og personale.

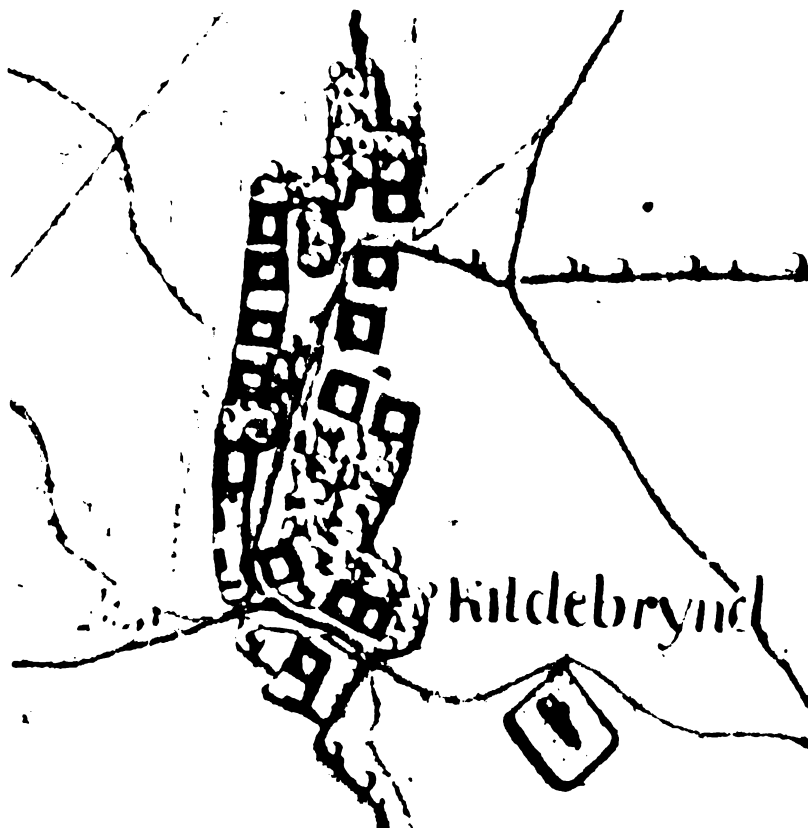
Jeg vil gerne slutte denne årsberetning med en oprigtig og velment tak til alle de mange, der har vist foreningen, dens bestyrelse og medlemmer hjælp og imødekommenhed, forståelse og velvilje, og sidst men ikke mindst vil jeg rette en ganske særlig tak til mine kolleger i udvalg og bestyrelse - ikke blot for et godt og lydefrit samarbejde, men også fordi hver enkelt har villet ofre så meget af sin fritid til fordel for foreningen og dens medlemmer.

Tak.

Bj.H.

NYT fra ARKIVET:

VEJKORT FRA 1780 GIVER ARKIVET HOVEDBRUD !

Da kortet er fra før udskiftningen ca. 1810, hvilke gårde er det så vi ser på kortet ?

Hvorfor ligger kirken udenfor landsbyen ?

Hvor ligger landsbyens 2 gadekær ?

Hvor ligger den ældste skole fra 1741 - 1860 ?

GREVE LOKALHISTORISKE FORENINGS BESTYRELSE:

Bjørn Helles	tlf. 02-61.09.10
Birthe Lystrup	- 02-15.02.70
Gerd Have	- 02-61.12.51
Ole Eriksen	- 02.90.04.24
Birte Nielsen	- 02.61.01.40
Tove Sørensen	- 03-13.88.77
Henning Rasmussen	- 03-13.81.53